

HAYIR KURUMLARINDA MÜLTECİNİN YENİDEN İNŞAASI: ULUSLARARASI SOSYAL AKTÖRDEN SADAKANIN NESNESİNE

Nurcan Özgür Baklacioğlu
İstanbul Üniversitesi

ÖZET

Günümüzde mülteciler hem sosyal, siyasi ve iktisadi dışlama süreçlerinin nesnesi hem de evrensel insan haklarının taşıyıcıları olarak ulusal ve sosyal sınırları aşındıran küresel aktörler durumundadır. Bu bakımdan sosyal yurttaşlık haklarının içerik ve sınırlarının belirlenmesinde rol oynayan sosyal ajanlar durumundadır.

Türkiye'deki uygulamalardan yola çıkan çalışma, geleneksel ulus-devlet yurttaşlığının dışında "yabancı" kategorisinde tanımlanan ve evrensel insan hakları düzenlemelerinin taşıyıcısı durumunda olan mültecilerin hayır kurumları aracılığı ile yerel yoksulluk söyleminin içerisinde evrensel insan haklarından arındırılması ve pasifleştirilmesi sürecini ele almaktadır. Böylece, sosyal haklar değerlerinden ve devletin sosyal sorumluluğundan arındırılmış, toplumun hayır ve sadaka geleneklerine, din ve ahlak hassasiyetine dayalı sosyal politika anlayışı pekiştirilmiş olmaktadır. Yabancı olanın marjinalleştirilmesi ve dışlanmasına dayanan bu süreç sosyal yurttaşlık haklarının daraltılması ve millileştirilmesi yönünde ilerlemektedir. Uzun vadede bu tür a la Turca sosyal refah politikaları toplumda yabancı düşmanlığını teşvik ederek bölünmüş, kapalı ve dışlayıcı toplumlara yol açabilirler.

Anahtar Sözcükler: iltica, mülteciler, sadaka, sosyal haklar, Türkiye

ABSTRACT

Today, refugees are not only objects of social, political and economic exclusion, but also agents of universal human rights values as well as global actors that erode national and social borders. From this point of view they are social agents who play a determining role on the boundaries and in the content of social citizenship.

Departing from normal practice in Turkey, this paper deals with the process of marginalisation and deprivation of refugees as agents of universal human rights and social values, and the way a social policy in which the social responsibility and social rights of the state have been eroded, and based on charity, goodness, alms, and religious and moral sensitivities is received.

Based on marginalisation and externalisation of the foreign other, this process leads to nationalisation, and the narrowing of social citizenship rights. In the long term these kinds of a la Turca social welfare policies provoke xenophobia, and lead to closed and externalising societies.

Keywords: asylum, refugees, charity, social rights, Turkey

GİRİŞ

Küreselleşme ile birlikte sığınmacı ve mülteciler uluslararası alanda yoğunlaşan hareketliliğin başlıca sosyal aktörleri durumuna gelmiştir. Ulusal sınırları aşan ve geleneksel yurttaşlık nosyonunun sınırlarını zorlayan başlıca uluslararası aktörler durumuna gelen mülteciler, bir yandan neoliberal politikaların nesnesi, diğer yandan da evrensel insan hakları değerlerinin başlıca ajanları durumundadırlar. Bu yönleriyle mülteciler hem sosyal, siyasi ve iktisadi dışlama süreçlerinin nesnesi hem de ulusal ve sosyal sınırları aşındıran küresel aktörler durumundadır. Bu bakımdan, sosyal yurttaşlık haklarının içerik ve sınırlarının belirlenmesinde rol oynayan sosyal ajanlar durumundadır.

Türkiye'deki uygulamalardan yola çıkan çalışma, geleneksel ulus-devlet yurttaşlığının dışında "yabancı" kategorisinde tanımlanan ve evrensel insan hakları düzenlemelerinin taşıyıcısı durumdaki olan mültecilerin hayır kurumları aracılığı ile yerel yoksulluk söyleminin içerisinde evrensel insan haklarından

arındırılması ve pasifleştirilmesi sürecini ele almaktadır. Devletin sosyal sorumluluğundan arındırılmış, toplumun hayır ve sadaka geleneklerine, din ve ahlak hassasiyetine dayalı sosyal hizmet anlayışına dayalı bu sürecin hem mültecilerin gelecek algı ve stratejileri hem de iltica politikaları açısından önemli işlevleri bulunmaktadır. Yabancı olanın marjinalleştirilmesi ve yasadışı alana itilerek dışlanmasına yol açan bu süreç, sosyal yurttaşlık haklarının daraltılması, millileştirilmesi ve özelleştirilmesi yönünde ilerlemektedir.

Bu tür savları ele alan çalışma, esasen 2006 yılından bu yana İstanbul, Ankara ve Konya’da yapılan alan araştırmalarının sonuçlarına dayanmaktadır.* İstanbul ve Ankara’daki çalışmalar genelde iltica politikalarıyla ilgili resmi ve sivil, ulusal (İçişleri Bakanlığına bağlı kurumlar ve STK’lar) ve uluslararası (UNHCR, IOM, AI) kurum ve aktörlerin söylem ve politikalarına, konunun normatif boyutuna odaklanırken, Haziran ve Eylül 2008 dönemlerinde Konya’da yapılan araştırma, gözlem ve anket çalışmaları ağırlıklı olarak iltica politika ve mevzuatının uygulamalarından veya uygulanmamasından kaynaklanan sosyal, iktisadi ve siyasi sorunlar üzerinde yoğunlaşmıştır.

Eldeki çalışma, ilgilendiği sorunsal itibarıyla esasen Konya’daki mülteci ve göçmenlerle ilgili yerel yetkililer, STK ile hayır kurumları ile mülteciler arasında yapılan anket çalışmalarının sonuçlarına dayandırılmıştır. Konya’daki araştırmalar esnasında 20’e yakın mülteci ve 15’e yakın yerel yönetici, emniyet görevlisi, STK görevlisi ve belediye çalışanı ile görüşmelerde bulunulmuştur. Bu bağlamda, Konya’daki yerel yönetimlerde yani Valilik, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Kaymakamlık ve İnsan Hakları birimindeki sorumlularından oluşan 5 görevliyle 13 soruyu içeren ancak açık uçlu sorulardan oluşan anketler uygulanmıştır. Yabancılar, şube müdürlüğünde 8 soru etrafında gelişen ama esas itibarıyla açık uçlu ve genel sorularla röportaj niteliğinde görüşmede bulunulmuştur. Sığınmacılarla ilgili çalışmalara katılan 6 STK, hayır kurumu, aşevi ve basın kurumunda da 9 yetkiliye de 12 açık uçlu soruyu içeren anket uygulanmış ve kısa cevaplar alınmaya çalışılmıştır. Çoğunluğu kadınlardan oluşan 20 civarında mülteci ile görüşmelerde bulunulmuş, bazılarıyla derinlemesine görüşmelere de başvurulurken, bazılarında sadece 10 açık uçlu sorudan oluşan anketler uygulanmıştır. Bunun yanı sıra, mültecilerin Konya’ya gelişinden itibaren yani 2006 yılından bu yana gazetelerde çıkan haberler de incelenmiş ve mültecinin ilk imajı bu şekilde saptanmaya çalışılmıştır. Uydu iller arasında mülteci sayısı bakımından 2008 yılının sonunda dördüncü sırada olan Konya’da BMMYK verilerine göre, 720 valilik verilerine göre ise 842 mülteci bulunmuştur.¹ Bu mültecilerin %54 oranında önemli bir kısmını BMMYK’nın genişletilmiş yetki alanında mülteci statüsünde olan ve bu bakımdan gelecekleri nispeten daha belirsiz olan Afrika’dan ve özellikle de Somali’den (Bkz. Tablo 1) gelen mültecilerdir. (Ozgur,2009).

TABLO 1: KONYA’DA MÜLTECİLERİN KAYNAK ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI

AFRİKA		ORTADOĞ U		ASYA	
Ülke	Sayı	Ülke	Sayı	Ülke	Sayı
Somali	380	Irak	299	Afganistan	14
Sudan	34	İran	51	Türkmenistan	3
Etiyopya	13	Filistin	3	Sri Lanka	4
Kongo	9	Suriye	2	Doğu Türkistan	1
Fildişi Sahilleri	7				
Eritre	6				
Moritanya, Liberya	6				
TOPLAM	457		355		22
Valilik Veri Toplam	842	Mülteci			
BMMYK Toplam	702	Somali	332	İranlı	190

Bu mültecilerin üçüncü ülkeye yerleştirilme şansı oldukça düşük olduğundan örneğin BMMYK verilerine göre, 2008’de Türkiye genelinde 3. ülke kabulü alan 162 Afrikalı mülteciye sadece 74’ü gidebilmiştir (UNHCR, August 2008; UNHCR, 2008a). Bu bakımdan, Afrikalı mültecilerin Türkiye’de kalma süreleri genelde ABD, Kanada veya Avustralya tarafından kabul edilen Iraklı ve İranlı mültecilerden daha uzun olabilir. Bu bakımdan, bu grup mültecilere yönelik sosyal içerikli Türkiye’de yaşama tutunma

* Bu çalışmanın dayandığı alan araştırması İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Programı tarafından desteklenmiştir.

¹ Konya Governorship Report on Human Rights in Konya, November, 2008.

programlarının geliştirilmesi önem taşımaktadır. Eldeki çalışma, esasen bu mültecilerle yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen bilgilere dayandırılmıştır.

Konya araştırması mülteci ve sığınmacılar gibi geleneksel vatandaşlık konsepti dışında tutulan toplumsal kesimlere yönelik sosyal politikaların sonuçlarının incelenmesi açısından önemli bir deneyim olmuştur. Bu çalışmanın sonuçları, hayır kurumlarının iltica alanında rolü ile ilgili ikinci ve mültecilerin sosyal haklarından arındırılması yoluyla ötekileştirilmesi süreci ile ilgili üçüncü bölümde yer almaktadır. Uygulamada yaşanan sosyal sonuçlara yer veren bu iki bölümden önce ise Türkiye’de mültecilerin sosyal haklarıyla ilgili mevzuatın ve onunla ilgili sorunların ortaya konması önem taşımaktadır.

1. ULUSLARARASI DÜZENLEMELER BAĞLAMINDA TÜRKİYE’DE MÜLTECİLERİN SOSYAL HAKLARIYLA İLGİLİ YASAL DÜZENLEMELER

Türkiye’de 94/6169 İltica Sığınma Yönetmeliği dışında ayrı bir iltica yasası olmadığından, geçici koruma sağlanan kişiler, yani sığınmacıların** sosyal hak ve yardımlara erişimi İltica Hudut Daire Başkanlığı’ndan Mustafa Öztürk’ün 2006 yılında İstanbul’da düzenlenen STK ve kamuoyunu bilgilendirme amaçlı bir seminerdeki *Türk İltica Sistemi* başlıklı sunumundan da anlaşıldığı üzere, şu yönetmelik ve kanunlarla düzenlenmiştir (Öztürk, 2006):

- 94/6169 İltica Sığınma Yönetmeliği
- 4817 Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun
- 5393 Belediyeler Kanunu
- 3294 Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kanunu
- 2828 Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu
- 5263 Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Gen. Md. Kanunu
- 222 İlköğretim Kanunu
- 5395 Çocuk Koruma Kanunu
- 4320 Ailenin Korunması Kanunu

Bu belgeler arasında geniş uygulama bulan 1994 yönetmeliği ve onun oluşturduğu genel güvenlik çerçevesidir. Buna göre, Yönetmeliğin 12.maddesine göre mülteciler “sahte mülteci“, “terörist, huzur ve güven bozucu, tertipçi ile casus, ve sabotörlerin” ayıklanması gerekçesiyle kimlik ve vukuat tespiti, parmak izi, 6 istatistik formu doldurmak, AFIS sorgulaması gibi prosedürleri içeren sıkı bir güvenlik ve sağlık taramasından sonra 5 (d) maddesine göre, “...İçişleri Bakanlığı’nca uygun görülecek bir merkez veya misafirhanede barındırılır veya İçişleri Bakanlığı’nca gösterilecek bir yerde serbest ikamete tabi tutulur...”. Nitekim, gönderildikleri 31 ilde sığınmacıların çalışma gerekçesiyle dahi ilden çıkması yasaklanmıştır. İllere yerleştirmede mültecilerin örf ve adetlerine uygunluk ve sınırları valiliklerce saptanan disiplin kurallarıyla belirlenen “dini serbestlik” ilkesi (1994 Yön., 18. md) ile 2006 Uygulama talimatına göre illerdeki yoğunluk dikkate alınır. Mülteciler genelde İstanbul veya İzmir’i tercih ettiğinden özel tedavi gerektiren sağlık sorunları olmadıkça genelde onların talep ve gerekçeleri dikkate alınmaz. Mülteciler yabancı işadamlarının da tabii olduğu, 4817 Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun’a tabi tutulduğundan ve uygulamada çalışmaları güç olduğundan hiçbir görüşmede kendilerine meslekleri ve zanaatları sorulmaz. Böylece kendi meslek ve zanaatlarına uygun iş bulma ihtimali yüksek olan illere gitmeleri baştan engellenmiş olur. Mülteciler gönderildikleri uydurulan yabancılar şube müdürlüğünde günlük veya haftalık yoklamaya tabii durumdadır. Bulunduğu ilde sosyal hak ve yardımlara erişim isteyen mültecilerin, ikamet kaydında bulunması ve her altı ayda bir 354 TL civarında ikamet harcı ödemesi gerekmektedir. Bu harcı ödemeyen mültecilerin sağlık hizmetlerine erişimi sınırlandırılır, harcı cezalı ödemek zorunda kalır veya bazı durumlarda sığınma prosedürüne son verilir ve sınırdışı edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Aynı yardımlardan yararlanabilmek için de kaymakamlıklardaki sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının

** Metinde sığınmacıları, mültecileri, genişletilmiş yetki alanında mültecileri ve henüz başvuru prosedürüne erişememiş ama zulüm ve ölüm korkusu olan kişileri kapsayan, geniş anlamıyla “mülteci” tanımı tercih edilmektedir. Dar anlamda mülteci kategorisi, Türkiye’de sadece Avrupa Konseyi üyesi ülkelerden gelmiş olan ve Türkiye tarafından tanınmış olan 24 konvansiyon mültecisi için kullanılmaktadır. Diğer kişiler resmi kurumlarda ve mevzuatta genelde sığınmacı olarak tanımlanırlar.

çoğunun kapısında yazılı olarak görülebileceği gibi yabancılar için ikamet kaydı aranır, bu durum mülteciler tarafından da dile getirilmiştir.

Konya örneğinde, Valiliğin satın aldığı veya kiralaadığı, elektrik ve suyunu ödediği evlere ve binalara yerleştirilen mülteciler gıda, giyim ve eğitim yardımı konusunda ildeki hayır dernekleri arasında dağıtılmış durumdadır. Mülteciler yerli yoksullarla benzer statüde tutulup gıda ve giyim yardımı alırlar. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu, sadece özel sağlık sorunlarının olduğu durumlarda veya inceleme memurlarının muhtaç olarak saptadığı mültecilere kısmi ve geçici para yardımı verir. Bunun dışında, BMMYK'dan 90 TL civarında para alan üçüncü ülkeye nakilleri çıkan mülteciler hariç hiçbir mülteci/sığınmacı herhangi bir nakdi gelir kaynağına sahip değildir. Bu nedenle, 3. ülkeye çıkışları geldiği halde ikamet harcını ödeyemediği için Türkiye'den ayrılamayan mülteciler bulunmaktadır.

2510 sayılı İskan Kanunu "...muhacir, mülteci veya göçebe olarak kabul edilen yabancılar kanunda öngörülen sürelerle tabi olmaksızın istisnai çalışma izni..." olanağı sağlarken, sığınmacılar 1994 Yönetmeliği'nin 27.maddesi ile bu düzenlemenin dışında bırakılıp 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun koşullarına tabi tutulmuştur. Buna göre, daha iyi bir refah düzeyi sağlama amacıyla ülkeye gelen yabancı işçi ve işverenlerle aynı prosedüre tabi tutulan sığınmacılar, çalışma hakkından yararlanabilmek için ikamet harcının yanı sıra, bir işverenin resmi talebine konu olması ve bu işverenin Çalışma Bakanlığından izin alması gerekmektedir. Bu iznin alınması için emek piyasasının elverişli olması, aynı işe başvuran bir Türkiye vatandaşının olmaması ve "...Türkiye'nin ulusal güvenliği, kamu düzeni, genel güvenliği, kamu yararı, genel ahlak ve sağlığa halel getirecek..." bir durum olmamalıdır. Belli bir meblağ yatırıldıktan sonra en az 3 ay beklemek gerekmektedir (UNHCR, 2008: *How can...*). Türkiye'deki istihdam sorunları ve mültecilerin içerisinde bulunduğu mali durum dikkate alındığında, böyle bir sistemin uygulamada işlemediği çok zor dolayısıyla, bu haklarına erişim imkânı bulamayan mülteciler kayıt dışı işyerlerinin kayıt dışı emek kaynağını oluşturmuş olmaktadır. Çalışma girişiminde bulunan mülteciler ayakkabı ve plastik sanayi gibi sağlığa zarar veren kimyasal maddelerin kullanıldığı fabrikalarda genelde 12 saat boyunca 30 dakikalık öğlen molasıyla ve 100 TL karşılığında çalışmak zorunda kalıyorlar. Diğer ifadeyle, fiziksel ve sosyal istismara tabii olmakta veya insan ticareti ile uğraşan çevrelerin eline düşebilmektedir.

Bu kısıtlayıcı düzenin dışına çıkan, yani günlük yoklama imzasını vermeyen, izin almadan il dışına çıkan, ikamet harcını ödemeyen, kaçak işlerde çalışan mülteci yasaları ihlal ettiğinden suçlu durumuna düşer, mevzuatın kendisi tarafından yasadışı alana itilmiş olur. Bu işlenen suçlardan her biri iltica başvurusunun sonucunu olumsuz etkileyebilir. 5683 sayılı Yabancıların İkamet Seyahati Hakkında Kanun'un 19-22 maddeleri bağlamında idarenin takdir yetkisini genişleten bir kategori olan "idari ve siyasi icaplara" aykırılık gerekçesiyle cezalandırılır veya sınır dışı edilmek üzere misafirhaneye gönderilir, ulusal güvenliği ve kamu düzenini bozucu fiiller kapsamında değerlendirilirse de ülkeyi terk etmesi istenir, yani sınır dışı edilir.

Dilini, kültürünü, geleneklerini ve mevzuatını bilmedikleri yabancı bir ortamda ve vatandaş olmadıkları bir ülkede yaşamalarından dolayı istismara açık olmalarının yanında sosyal haklara ve kendi kendine yeterli olma, kendi hayatından sorumlu olabilme haklarına erişimi engellenmiş, aksine vergi ödemesine yüklü miktarda ikamet harcı ödemek durumunda olmaları, çalışmak için dahi olsa il dışına çıkamamaları, devletin misafirhanelerinde kalmak durumunda olmaları gibi kısıtlayıcı uygulamalar mültecileri devlet eliyle kriminalleştirir, yasadışı alana iter, suç işlemesi için teşvik eder. Bu pratikler bütünü ülkemize geliştirebilirlikte "güvensizlik unsuru" olarak inşa edilen mülteciye "güvenli ve zararsız olduğunu" ispatlaması için fırsat tanımaz, aksine yasadışı alana çıkmasını teşvik eder. Bu kriminalleştirme süreci mültecinin kendine yeterli, üretken aktör olma hakkı kısıtlanarak yoksullaştırma diskuru ile geliştirilir ve bu idari süreç sivil alanda mültecinin dışlanmasıyla tamamlanır. Mültecilerin sosyal sorunlarıyla ilgili işbirliği yapılabilecek kurumlar olarak BMMYK ve IOM'ı gösteren (2. Bölüm, 7.md) 1994 yönetmeliğinden farklı olarak, Sığınma ve İltica Alanındaki AB Müktesebatının Üstlenilmesine Dair Ulusal Eylem Planında öngörülen bütünleşme sisteminin kurulması ile ilgili bölümde (4.9) mültecilerle ilgili sosyal sorumluluk yerel yönetimlere, STK, özel işletme ve "dost aileleri programı" aracılığı ile topluma devredilirken, devlete düzenleyici ve denetleyici bir rol bırakılmaktadır.

Ulusal Eylem Planının gerçekleştirilmesine ilişkin olarak çıkarılan 2006 Uygulama Talimatıyla birlikte, Türkiye'deki sığınmacı ve mültecilerin sosyal yardım ve hizmetlere erişimi sosyal yardımlardan yararlanmalarını öngören 3294 sayılı kanun ve 5393 sayılı Belediyeler kanununun getirdiği toplumla bütünleşmesini teşvik eden içerleyici bir tanım olan "hemşehri"* kategorisi bağlamında düzenlenmiş ve

* 5393 sayılı kanuna göre: "Herkes ikamet ettiği beldenin hemşehrisidir. Hemşehrilerin, belediye idaresinin yardımlarından yararlanma hakları vardır. Belediye, Yardımların insan onurunu zedelemeyecek koşullarda sunulması, hemşehriler arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması konusunda gerekli çalışmaları yapar. Bu çalışmalarda üniversitelerin, kamu kurum niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, sivil toplum kuruluşları ve uzman kişilerin katılımını sağlayacak önlemler alınır.

Valiliklere bağı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ile belediyelerin Sosyal Entegrasyon Kültür Hizmet birimlerinin sorumluluk alanına dahil edilmiştir. Bu yasal düzenlemeyi takip eden uygulamalarla birlikte, önceden Kızılay ve Valilikler tarafından kurumsallaştırılmış bir yapı içerisinde ve 1951 Cenevre Sözleşmesinin öngördüğü temel insan hakkı esasına dayalı olarak yerine getirilen sosyal yardım ve hizmetler, günümüzdeki uygulamalarla birlikte yerel yönetimlere, hayır kurumlarına, “dost aile programlarına” ve “hayırsever vatandaşlara” devredilmiş durumdadır. Nitekim Emniyet Müdürlüklerine bağı Yabancılar Şubelerinden mültecilere verilen bilgilendirici broşürlerde sosyal hizmet ve yardımlardan yararlanmak üzere mültecilerin valilik ve belediyelerin yanı sıra, STK ve uzman kişilere başvurmaları tavsiye edilmektedir.²

Serbest piyasa kurallarına dayalı bu yeni organizasyon, önceden devletin sağladığı sosyal hizmetlerden yararlanan, mülteci açısından farklı ortamlarda düzenlenen ve farklı itaat, kategorileştirilme ve disiplin tekniklere tabi olmayı öngörmektedir. Önceden sosyal hizmetlerden yararlanma hakkı söz konusu iken ve mülteci bu hakkını valilik ve Kızılay gibi resmi kurumlar nezdinde gündeme getirebilme olanağına sahipken, Ulusal Eylem planında topluma entegre olmak için BMMYK, ICMC, IOM ve Kızılay dışında Anadolu Kalkınma Vakfı ile İnsan Kaynağını Güçlendirme Vakfı gibi farklı STK’lardan ve dost ailelerden sosyal yardım (UEP:4.9.5) talebinde bulunması gerekmektedir. Uluslararası kuruluşların daha çok 3. ülkelere yerleştirme, insan kaçakçılığı ile mücadele ve olağanüstü durumlarda vaka üzerinden yardım sağladıkları dikkate alınır, uygulamada yoksullara yardım dağıtan hayır kurumlarını öne çıkaran kurumsal yapıdaki mültecinin çok sayıda ve farklı kurum ve aktörlerden yardım dilenen, yardım için mücadele eden ve karşılığında beklenenleri yerine getiren özneye dönüştürüldüğü ortaya çıkmaktadır. Konya örneğinden de ortaya çıktığı gibi, sosyal haklar söyleminden arındırılmış, hayır-niyet ilişkilerine dayandırılmış bir sosyal yardım düzeni mülteciyi hakları olan aktif ajan durumundan çıkarıp “muhtaç” ve “mazlum” bir kişi olarak özneleştirilmektedir. Bu sürecin başlıca somut belirtisi mülteci hak ve sorumlulukları kavramının içeriğinden arındırılması ve sadaka kurumuna dayalı hiyerarşik bir ilişki içerisinde yeniden tanımlanmasıdır.

2. HAYIR KURUMLARINDA MÜLTECİ HAKLARI TANIMI VE ALGISI

Konya’da mültecilere sosyal yardım dağıtma çalışmalarında ağırlığını koyan kurumlar, genelde yoksulluk diskuru bağlamında toplumun hayır, sadaka ve dayanışma geleneklerine ve dini hassasiyetine dayanan ve sadakanın dağıtılmasını amaç edinen zenginle yoksul arasında gelir aktarımını hedefleyen Mazlum-Der, Ribat, Ravza gibi hayır kurumlarıdır.

Genelde “hak” ve “iltica” kavramını İslami ahlak ve değerleri bağlamında, Hz. Muhammed’in Mekke’den Medine’ye hicretini esas alarak tanımlayan (İbn Kesir, Tefsiru'l-Kur’ani'l-Azim, I, 542) bu kurumların temel fonksiyonları neoliberal politikalarla yaygınlaşan sosyal adaletsizliğin toplumsal sonuçlarını alt sınıflar nezdinde yumuşatmak ve meşrulaştırmaktır. Bu çerçevede, bu kurumların tasavvurundaki hak kavramı öncelikleri itibariyle, kendi hayatıyla ilgili kararlar alabilme, kendi kendine yeterli olma (self-reliance), sosyal hizmet ve yardımlardan yararlanma ve çalışma hakkına erişim değil hayır kurumlarındaki görevlilerle ve mültecilerle görüşmelerden de ortaya çıktığı gibi, bedelsiz kömür yardımı, giyecek yardımı, okul yardımı, gıda paketi yardımı, aşevinden günlük sıcak yemek almak gibi temel ihtiyaçlarla sınırlı kalmaktadır. Gerek yerel yönetimlerde gerekse hayır kurumlarında çalışan ilgili personel için mültecilerin hak sınırları, gündelik idari sorunlar ve temel insani gereksinimler çerçevesinde belirlenmiş durumdadır. Hak olarak, en sık ve ilk ifade ettikleri şey yaşama hakkıdır ama bunun açılımı yine ağıktan ölmeyi sağlayacak temel ihtiyaçlar söylemiyle doldurulmaktadır. İhtiyaç ile hak kavramları arasında geliştirilen özdeşlik mültecileri sosyal hakların öznesi olmaktan çıkarmaktadır. Evrensel normatif anlamıyla “hak”, hem mültecilerin hem de ilgili kurumlardaki görevlilerin ürettikleri ve kaçındıkları bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarında ve Karatay belediyesinde mültecilerle ilgili memurlarla yapılan görüşmelerden de ortaya çıktığı üzere, uygulamada sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanmak idari süreçlere ve bu süreçler içerisindeki görevlilerin kanaatine bağlanmış durumdadır. Acil ve olağanüstü durumlar hariç sosyal yardım ve hizmet talebi olan mülteci SYDV’nin incelemesinden geçer, özel yaşamı, yaşadığı koşullar, mahalle içerisindeki durumu araştırılır ve yardıma laik olup olmadığı inceleme memurları tarafından kararlaştırılır. Mültecilerin toplu olarak yaşadıkları binalarda, inceleme memurlarının genelde iletişim içinde oldukları, dil sorunu yaşamadıkları bir-iki kişi bulunur. Münferit olarak mahallelerde

² Ministry of Internal Affairs, General Directorate of Security, *Basic Information for the Asylum-Seekers in Turkey*, leaflet, t.y.

yaşayan mülteciler hakkında bilgi ise komşular, mahalle bakkalı vb. kişilerden toplanır.³ Bu araştırmanın sonuçlarına göre, bireysel başvuruda bulunan bazı mültecilere Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Vakfından yardım verilir bazılarına verilmez. Benzer şekilde, bazen kiralar ödenir bazen de yasal çalışma olanağı olmayan mültecilere “kiralar ödenmeyecek, mülteciler kendi yaşamlarını idare etmeyi öğrenmelidir” denir (2008’in yazında bu tür bir söylenti salındığı gibi).

Hak kavramının ihtiyaç ve yardım kavramlarıyla aşındırılması, mültecilerle yardımı dağıtan görevliler arasında sadaka veren ve onu alıp şükretmesi beklenen arasında hiyerarşik bir ilişkiye yol açmaktadır. Hayır kurumlarında sadaka kurumu yoluyla güçlendirilen bu hiyerarşik ilişki, sosyal hak ve yardımların dağıtımında da hiyerarşik bir yapının oluşmasına, sosyal yardım ve hizmetlerin ve mültecilerin kategorileştirilmesine de yol açmaktadır. Bu kategorileştirme, değişik kurumların mültecilerden bekledikleri ve mültecilerin sorumlulukları olarak attettikleri kıstaslara göre değişebilmektedir. Ancak, mültecilerin disipline edilmesi ve uyumlaştırılması ile ilgili bu söylem ve pratiklere geçmeden önce mültecilerin kendilerine yardım veren ve onların haklarını tanımlayan kurumlarla ilişkilerinde yaşadıkları temsil sorununa ilişkin bir temel ayırımı ortaya koymak önem taşımaktadır. Bu ayırım da, sosyal yardım ve hizmetlerin koordinasyonu ile uğraşan değişik düzeylerdeki görevlilerin genellikle erkek olması ve kadın mültecilerin hak, talep ve ihtiyaçlarını kendileriyle fazlaca teması olmayan erkek mülteci temsilcileri aracılığıyla saptıyor olmalarıdır. Özellikle, kadın mültecilerin topluca kaldıkları binalara yardımların dağıtımında sadece bir derneğin, Şefkat-Der’in mülteci olmayan ancak kadın olup mülteci kadınlarla düzenli iletişim içinde olan bir temsilcisi vardı. Ancak kadın sığınma evi olan bu derneğin, hayır kurumları üzerinde nüfuzu bu kurumların iradesiyle sınırlı kalmaktadır. Dolayısıyla, hem temsil açısından hem de hayır kurumlarında yardım dağıtan ve genelde erkek olan görevlilerin kadın mültecilerden beklentileri bu hiyerarşik ilişkide yaygın cinsel veya dinsel ayrımcılığa da ortam hazırlamaktadır. Örneğin, Fil Dişi Sahili’nden bir kadın mülteci yardım almaya giderken başörtüsüyle değil de Afrikalı kadınlar için özel önem taşıyan perukla gittiğinden, yardım dağıtan aşevindeki görevli tarafından peruğu çekilerek azarlanıp yardımı hak etmediği belirtilmiştir. Hayır kurumlarında, ilkel olarak dini sebeplerle gerçekleşen hicretin İslam’daki anlamından yola çıkılarak mültecinin tanımı yapıldığından, mültecilerden beklentiler de İslam ahlak ve anlayışına uygun davranışlar görmekle ilgilidir. Hicret edene yardım ederken veya bu tür bir yardım ararken “Allah rızasının” gözetilmesi ve “hayırseverlerin ahlakına saygı ve sadakat” gösterilmesi beklenir. Derneklerde ve aşevlerindeki görevlilerle yapılan görüşmelerde genelde mültecilerden şükretmeyi bilmeleri, açgözlü olmamaları, temiz olmaları ve yerli halkın ahlak kurallarına riayet etmelerinin beklendiği ifade edilmiştir.

Uygulamada sosyal yardım ve hizmetin hak edilmesi, mültecilerin sorumlulukları ve mültecilerden beklenenlerle yakından ilgili görünmektedir. Yasal düzeyde, Ulusal Eylem Planı’nın 4.9.5 maddesinde mültecilerin “...mali açıdan kendi kendine yeterli olması ve kültürel yaşamla çatışma içerisinde olmaması...” beklendiği belirtilirken, 4.9.7. numaralı maddede sosyal, iktisadi ve kültürel haklara daha iyi erişim için Türkçenin öğrenilmesi teşvik edilmektedir. Hak kavramının epeyce aşındırıldığı bir ortamda, dil bilgisinin sosyal haklara erişimi kolaylaştırdığı yönünde bir gelişme gözlenmemekle birlikte, Türkçe öğrenen mültecilerin arada temsilci olmadan ihtiyaçlarını doğrudan ifade etme ve daha münferit bir yaşam sürdürme olanağı elde ettikleri, bazılarının mültecilerle ilgili yerel birimlerde “güvenilir adam” veya yetkili hale geldiği söylenebilir.

Mültecilerden ne tür beklentileri olduğu sorusuna, yerel yönetimlerdeki görevliler yasal düzenlemelere uygun cevaplar vermişler ve mültecilerin kamu düzenine uyması, yerel ahlak ve kültür değerlerine uyması ve müteşekkik olması dışında herhangi bir beklentinin olmadığını ifade etmişlerdir. Mültecilerin kendi ayakları üzerinde durması ve kendi hayatlarını kendi ellerine alması gerektiği yönündeki temenniler, genelde SYDV’nda ve bazı hayır kurumlarında ifade edilmiş, ancak görüşmede bulunulan hiçbir görevli ve yetkili mültecilerin bunu yapabileceğine ihtimal vermemiştir. Yine mültecilerin çalışma ve sosyal güvenlik haklarına erişimi konusuna yaşanan sıkıntılar ve mültecilerin sosyal ve fiziksel istismara uğraması konusuna herhangi bir atıfta bulunulmadan mültecilerin çalışmak istemediği, tembel oldukları yönünde argümanlar ileri sürülmüştür. Diğer yandan, mültecilerle yapılan görüşmelerden özellikle daha rahat iş bulan erkek mülteciler arasında günde 12 saat ağır koşullarda kayıt dışı çalışıp ay sonunda ücretini alamayan önemli sayıda mültecilerin olduğu anlaşılmaktadır. Bu istismar durumları mültecilerin çalışma motivasyonunu azaltan gelişmelerdir. Bazı mülteciler, zehirli ortamlarda sağlıklarını tehlikeye atıp güvencesiz çalışmaktansa hayır kurumlarının verdikleriyle yetinmenin daha akılcıca olduğunu açıklamışlardır. Sonuç olarak, bütün gördüğüm mültecilerin nihai hedefi Türkiye değil Avrupa olarak açıklanmıştır. Türkiye’de gösterdikleri itaatkâr tavır bir varlığını devam ettirme stratejisi olarak öne çıkmaktadır. Görüşmelerden bir süre sonra yasadışı yollarla Konya’dan, Türkiye’de doğan 3 yaşındaki bebeğiyle birlikte kaçan Etyopyalı Salem hariç görüşmelere katılan bütün mülteciler Türkiye’de kalmak istemediklerini açıklamışlardır. Türkiye’de kalmak

³ Konya Valiliğinde, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfında inceleme memuruyla yapılan görüşmede alınan notlar, Eylül 2008. Sorulardan biri mültecilerin sorunlarını nasıl saptadıklarıyla ilgilidir.

istemeyişlerinin nedenine ilişkin soruyu mültecilerin büyük kısmı suskunlukla cevaplarırken Avrupa’da kendilerini nelerin beklediği, neden Avrupa ve Batı’ya gitmek istedikleri sorusuna ise genelde orada daha çok haklarının olacağını, onlara yardım edileceğini, kısa zamanda daha iyi koşullarda iş bulup kendi paralarını kazanmaya başlayacaklarını ve daha güvenli bir hayat kurabileceklerini açıklamışlardır. 16 yaşındaki Etiyopyalı bir genç kadın mültecinin sözleri mültecilerin neleri bekleyip, Türkiye’de neleri bulamadıklarını özetlemektedir: “.. Batı’da, Amerika’da, Avrupa’da benim kolumdan tutup derimin siyah boyasını ıslak mendille çıkarmaya çalışmayacaklar. Göz önünde, tuhaf bakışlar arasında dolaşmayacağım. Pis olduğum için tavanı akan böyle bakımsız kiralara muhtaç bırakılmayacağım. Daha iyi eğitim alacağım. Kendi paramı kazanıp, istediğim gibi harcayabileceğim. Farklılıklar arasında kaybolacağım, kendim olabileceğim ...”

3. MÜLTECİLERİN SOSYAL ALANDA ÖTEKİLEŞTİRİLMESİ SÜRECİ

2006 yılının sonunda 60 kişilik bir grup mülteci, Konya’ya getirilip Şefkat-Der’in Hayata Tutunma Evlerine teslim edildiğinde mültecilerin insanlık dışı yaşam koşulları halkın tepkisine neden olmuş ve bunun üzerine Valilik bazı tedbirleri almak durumunda kalmış ve 2007’de Valilikte Mültecilere Yardım Kurulu oluşturup kirasını, elektrik ve suyunu devletin karşıladığı 60 sığınma evi kiralamıştır (Şefkat-Der, 2008). Bu ilk yıllarda gazetelerde çıkan haberler, “Batı tarafından sömürülen” ve insanların açlık sınırında yaşadığı “su ve ekmeğe muhtaç olduğu” Afrika’dan gelen Müslüman kardeşlerden ve Afrikalı çocukların sempatik tavırlarından bahsetmekte ve haberlerde yerli halkın acıma ve yardım duyguları öne çıkmaktadır (Yardım Bekliyorlar, 2006).

Konya’da birden caddelerde görülmeye başlanan bu “siyah adamlar”, birkaç ay içinde Türkçeyi Konya şivesiyle öğrenen, Türk misafirperverliğine ve Osmanlıya hayran, dini vecibelerini yerine getiren kahramanlar olarak Konya’nın gündeminde baş köşeyi alırlar (Söğütçü, 2007). Bu ilk aylardaki mülteci mazlum ama mağrurdur, yardım edilmeye değer ibadetine sadık bir Müslüman ve insan imajıyla öne çıkar (Biçer,2007; Siyahi Kadınlar...,2008). Konya’da mültecilere yardım etmek herkesin ilgiyle katıldığı bir faaliyet halini alır. Mültecilerin neye ihtiyacı olduğu fazlaca irdelenmeden yerli yoksul insanlara verilen yardımın fazlası mültecilere verilir. Hayırsever insanların hayır derneklerine bağışlarında ciddi bir artış yaşanır ve hayır dernekleri, cemaat ve aşevleri mültecilere yardım etmek üzere bir araya gelirler. Konya halkı açısından yapılabilir olanın en iyisi yapılmıştı, mültecilerin bu yardımseverliği takdir etmesi gerekirdi.

TABLO 2: KONYA’DA MÜLTECİ “ÖTEKİ”NİN ALGILANMASINDA DEĞİŞİM 2006-2008

Mazlum Afrikalıdan Müsrif Somalililere

2006-2007	Eylül 2008
<ul style="list-style-type: none"> • “ekmek ve suya muhtaç siyah adamlar” • 4 ay içerisinde Türkçeyi Konya şivesiyle öğrenen • Türk misafirperverliğine minnet duyan • Osmanlıya hayran • dini vecibelerini yerine getiren kahramanlar. • mazlum ama mağrur • yardım edilmeye değer bir Müslüman ve insan	<ul style="list-style-type: none"> • paylaşmayı bilmeyen, • müsrif, nankör, • gürültülü, • temizlik alışkanlıkları olmayan, • tembel, • kendi kendini idame edemeyen • yerli yoksulun paylaşmak zorunda kaldığı sosyal yük • Ahlakımız açısından uyumsuz

Bununla birlikte, mültecilerin nasıl kullanacaklarını bilmedikleri ve tanımadıkları nohut, fasulye, mercimek gibi gıdaları ve halı, soba, battaniye gibi eşyaları sokağa atmaları, diğer yandan kendileri için zaruri olup az miktarda verilen süt, şeker, yumurta, tavuk gibi gıdalar için aralarında sıkça tartışmaları üzerine toplum içerisinde mültecilerin müsrifliği, açgözlülüğü, pahalı oluşu, lüks tüketimi, nankörlüğü, paylaşma sorunu ile ilgili önyargılar oluşmaya başlanmıştır. 2008 yılının sonunda yapılan görüşmelerde mülteciler, genelde kolay ama iyi ödenen iş seçen, tembel, gürültülü, temizlik alışkanlıkları olmayan, kendi

kendini idame edemeyen, ahlaken uyumsuz kişiler olarak tanımlanmaya başlanmıştır (TABLO 2). Gerek yerel yönetimlerdeki yetkililer gerekse hayır kurumlarındaki görevliler arasında mültecileri yerli yoksulla karşı karşıya koyan açıklamalar ve mültecileri yerli yoksul insanların zaten yetersiz olan kaynaklarını paylaşmak zorunda kaldıkları sosyal yük olarak tanımlama çabası sıkça ortaya konmuştur. Hayır kurumlarındaki görevlilerden biri süt, et, şeker gibi lüks ürünler tüketen Somalililere bakmanın çok pahalı olduğunu açıklarken, yerli yoksulun baklagillerle yetinebildiği karşılaştırmasını yapmıştır. Mültecilerin uyumsuz olduğu ve şehrin dışında kurulacak köy veya kamplara yerleştirilmeleri gerektiği yönünde önerilerin de yaygınlaşmaya başladığı dikkati çekmektedir. Söylentilere göre, 2008’de Karatay belediyesinde bir gurup mahalleli “sessiz, temiz ve sakin mahalle” isteğiyle belediyenin önünde gösteride bulunmuşlardır. Valiliğin kiraladığı ve içerisinde 55’e yakın kadın ve çocuğun yaşadığı binanın önünde oynayan Afrikalı çocukları izleyen bir mahalleli çocuklara bakarak eskiden onlara yardım veren derneklere yardım verdiğini, ancak artık “bunlara” (burada aşağılayıcı bir kelime kullanıldı) verecek parası olmadığını alay edici bir tavırla açıklayabilmıştır. Yardımlardaki azalma gazetelerde de yansımaları bulmuştur (Ozteke,2008).

Mülteciler için yerli halkı rahatsız etmemek önem taşır, çünkü en ufak tartışmada veya bir olayda suçlu olanın doğrudan kendileri olacaklarının ve bu sürecin prosedürlerini etkileyebileceğinin farkındalar. Yerli halkla yakınlaşmak ise Sudanlı ve diğer bazı Orta Doğu’dan gelen mülteciler için belki anlamlı olabilir, ama en azından Afrikalı mülteciler için bir kaygı nedeni değildir. Konya’da ve Türkiye’deki kalışları, kendi iradeleri dışında gelişen geçici olaylardır kendileri için. Bu denli pasif, verilenle yetinen, ihtiyaç ile hak kavramlarını kolayca özdeşleştirip hakları konusunda suskun olmaları bu geçici olma haliyle ilgili bir durumdur.

Özellikle, toplu binalarda yaşayan mülteciler arasında hak arama nosyonunun baskılandığı, kendi hayatıyla ilgili kararlar alabilme ve sosyal güvence altında çalışma haklarının barınma ve beslenme ihtiyaçlarına indirgenmesi ve yerel ahlak değerlerinin üstünlüğü bağlamında “şükretme eğilimini” daha fazla sergiledikleri dikkati çekmektedir. Bu mültecilerin yerli halka karşı sorumlulukları olup olmadığı ve kendi haklarının ne olduğu sorularına verdikleri cevap da şükretmenin kendisiyle ifade edilmektedir. Mahalleler içerisinde münferit yaşayanlar ve gençler arasında aynı sorular karşısında daha eleştirel bir tutum alanlar daha fazladır. Türkiye’de herhangi bir hakları olmadığını ve çevredeki insanları rahatsız edecek davranışlardan kaçındıklarını söyleyenler 16-18 yaşlarındaki mülteci gençlerdir. Onlar, hayır kurumlarının kendilerini medenileştirme, terbiye etme, ahlaklaştırma çabasından rencide olmaktadır. Çünkü mülteci olarak üçüncü ülkeye gidiyor olmanın verdiği cesaretle konuşan 18 yaşındaki bir Eritreli kızın söylediği üzere onlara göre, Türkiye’de kendilerini kısıtlayan, muhafazakâr, sadakat, hayır, disiplin gibi geleneksel değerlerin her türlü insani değer üstünde tutulduğu “biran evvel kurtulmak istedikleri bir yer”dir. Burada, yabancı olma durumundan çıkmalarına olanak sağlayacak içerleyici bir mekanizma yoktur. Türkiye’ye yerleşmek ister misiniz sorusuna nezaketten ve emin olmayan bir şekilde verilen “olur” cevaplarından hemen sonra gelen “ama” ile başlayan cümleler, onların burada öncelikle güven ortamına ve yerli halkın sahip olduğu sosyal fırsatlara erişim olanaklarının olmadığını göstermektedir. Onlar, çalışma hakkı tanınmadan kendilerinden vergi (ikamet harcı) istenmesinin adil olmadığını ve yerli halkın kendilerine tembel, hazır bekleyen kişiler olarak baktığını farkındalar. Temel sosyal haklarının başka ülkelerde ikamet harcı vergisini ödemediği verildiğinin de bilincindedir. Ancak, bu durumdan kendilerinin sorumlu olmadıklarının da bilincindedir. Çünkü zaten çalışmalarının yasak olmasına rağmen bazıları halihazırda yerli öğrencilere özel İngilizce, Fransızca veya Arapça dersleri veriyorlar. Kendilerine fırsat tanınsa yabancı olarak yerli insanların yapmadığı veya yapamadığı işleri yaparak yeni hayatlarını kurabileceklerini de biliyorlar.

Kendi kendine yeterli olma hakkına erişimi engellenen mülteci bir yandan toplum içerisinde sosyal yük olarak algılanmak durumunda kalırken diğer yandan toplum içerisinde ötekileştirici söylemlerin hedefi haline gelmektedir. Bu sürecin en önemli sonucu, mültecileri değişime yol açabilen aktif aktör olmaktan çıkarıp devlete ve sadaka kurumuna bağımlı, pasif, sosyal yük ve güvensizlik kaynağı olarak dışlamasıdır. Halihazırda, BMMYK ve Yabancılar Şubelerindeki uzun ve yıpratıcı prosedürlerle güvensiz unsur olarak karşılanıp, iş bulamadığı, yardım edildiğinde ise ardından nankörlük ve yük olmakla suçlanıp dışlandığı, sürekli olarak sınırdışı veya red kararı endişesinin yarattığı belirsizlikle boğuşmak durumunda kalmaları, mültecileri insan kaçakçılarının yardımına başvurmak durumunda bırakabilmektedir. Özellikle genç mültecilerin, bu duruma tahammül edemeyip kaçakçıların hizmetinden yararlanma eğilimleri çok güçlü görünmektedir.

Mülteciyi devlete ve hayır kurumlarına bağımlı hale getiren, yerel yoksulluk söylemine dahil edilmesi yoluyla yerli yoksul karşısında ötekileştirilip “yerli yoksulun paylaşmak zorunda kaldığı sosyal yük ve yerli toplum karşısında güvensiz unsura” dönüştüren bu iltica diskuru mültecilerin aynı zamanda vatandaşlık kurumunun dışına itildiği ve dışlandığı süreci de oluşturmaktadır.

SONUÇ

Eleştirel sosyal politika literatüründe, refah ile iltica arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalar, 2000’li yılların başına dayanmakta ve genel olarak konuyu AB üyesi ülkelerde, Avustralya, Kanada ve İskandinav ülkelerinde göçmen ve mültecilerle ilgili sosyal politika ve uygulamalardan yola çıkmaktadır. 2002 yılında *Critical Social Policy* dergisinin özel sayısı ile temel çalışma sorularını ve kaygılarını ortaya koyan bu literatür (Bloch and Schuster, 2002: 394) refah ile iltica arasındaki ilişkiyi devlet-merkezli olan iki egemen söylemin eleştirisi üzerinden ele almaktadır:

- sığınmacıların refah açısından üretici değil tüketici oldukları yönündeki egemen söylem
- sığınmacıların sosyal haklarının devlet-dışı aktörlere bırakılması gerektiği söylemi

Son yıllarda, yaygın destek kazanan bu iki söylemin ikisi de doğrudan mültecilerin sosyal haklarıyla ilgili sınırlamaların getirilmesine ilişkin çözüm önerip mültecileri pasif, verilenle yetinen, yoksullaştırılmış, piyasanın kayıt dışı ucuz emeği arasına yerleştirirler. Mültecilerin emek olarak yasal alanda varlık göstermesini engelleyen bu sistem, son yıllarda göçmen ve mültecilerin yeni toplum içerisinde tutunma olanaklarını da engelleyen dışlayıcı boyutlar kazanmıştır. Böylece, devletin sosyal sorumluluklarını hayır kurumlarına devretmesi yoluyla sosyal hizmet ve yardımlar bir toplumsal dışlama, marjinalleştirme, pasifleştirme ve kontrol mekanizmasına dönüştürülmüş durumdadır. Bu bağlamda, sosyal yardımlara ve hizmetlere erişim, Türkiye’de bulunan sığınmacı ve mültecilerin devlet kurumlarından sağlayacakları bir temel insan hakkı değil hayır kurumlarınca saptanmış belirli ahlak normları bağlamında “yerli yoksulun” merhametine dayalı bir sadaka unsuruna indirgenmiş durumdadır. Bu tür dışlayıcı uygulamalar bir yandan göçmen ve mültecilerin üzerinde psikolojik ve sosyal baskıyı arttırırken, uzun vadede toplumlarda sosyal vatandaşlık nosyonunun gelişmesini engelleyip göçmenleri sosyal yük, rakip olarak inşa eden yabancı düşmanlığını teşvik etme potansiyeli taşımaktadır.

Konya örneğinde de görüldüğü üzere, mültecilerin yoksulluk söylemine dahil edilerek toplum içerisinde marjinalleştirilmesi, yerli yoksulla çatışma ve rekabet içerisine sokulması, toplum içerisinde ırkçı eğilim ve yabancı karşıtı söylemlerin gelişmesine zemin hazırlamaktadır. Ayşe Buğra’nın kullandığı ifadeyle *A la Turca* sosyal refah modeli evrensel insan haklarının başında gelen yaşamak ve kötü muamele görmeme için sığınma hakkına erişim çabasında olan mülteciler açısından da sosyal ayrımcılığın ve dışlayıcılığın esas alındığı bir modeldir. Bu modelle, evrensel insan hakları değerlerinden ve devletin sosyal sorumluluğundan arındırılmış, toplumun hayır ve sadaka geleneklerine, din ve ahlak hassasiyetine dayalı sosyal hizmet anlayışı pekiştirilmiş olmaktadır. Yabancı olanın marjinalleştirilmesi ve dışlanmasına dayanan bu süreç sosyal yurttaşlık haklarının daraltılması ve millileştirilmesi yönünde ilerlemektedir.

KAYNAKÇA

“Siyahi Kadınlar fark Edilmeyi Bekliyor” (2008). *Memleket*. 8 Mart 2008.

“Yardım Bekliyorlar”. (2006). *Yeni Meram*. 2 Ekim 2006.

AI(2008), *Türkiyede Mülteci Hakları Yeni bir Dönemeçte*, 28 August 2008. Available at: www.amnesty.org.tr

Altunışık, Ç., Yildirim, M.Ş.. (2002). *Mülteci Haklacının Korunması*. Ankara: Ankara Barosu Yay.

Aybay, Rona. (2007). *Yabancılar Hukuku*. İstanbul: Bilgi University.

Bakewell, Oliver. (2006). “Community Services in Refugee Aid Programs: Leading the Way in the Empowerment of Refugees or a sop to Humanitarian Conscience”. F.Crepeau, D.Nakache, M. Collyer, N.H. Goetz, Hansen et all (ed). *Forced Migration and Global Processes*. England: Lexington Books.

Biçer, Hakkı. (2007). “Yoksulluk Haritasında Konya da var!”. *Memleket*. 19 Şubat 2007.

Bloch, Alice, Liza Schuster.(2002). “Asylum and Welfare: Contemporary Debates”, *Critical Social Policy*, Number 22, s.393-405.

BMMYK, (2008). Türkiye’deki Sığınmacı ve Mültecilerin Korunması Hakkında Bilgi Notu. Ankara. August 2008.

CEC, (2007), *Progress Report: Turkey*

Human Rights Watch(2008). *Döner Kapıda Sıkışıp Kalanlar*, Kasım 2008, p.1. Available at: <http://hrw.org/en/reports/2008/11/26/stuck-revolving-door-0>

Ghorashi, Halleh (2005). “Agents of Change or Passive Victims: The Impact of Welfare States (the Case of Netherlands) on Refugees”. *Journal of Refugee Studies*. Vol.18. No:2.

Jubany-Baucells, Olga. (2002). “The State of Welfare for Asylum Seekers and Refugees in Spain”. *Critical Social Policy* . Vol 22. Nr. 3.

Konya Governorship Report on Human Rights in Konya, November, 2008.

Ministry of Internal Affairs, General Directorate of Security, (2007). *Basic Information for the Asylum Seekers in Turkey*. leaflet.

MOI, (2006), *Personal notes from the meeting with the NGO’s working on asylum issues*, İstanbul, June 23-24

Ozgun,Nurcan Baklacioglu(2009), *The limits of the Humanitarian Assistance: Religion and Refugee Rights in the case of Konya*, paper submitted to World Conference of Humanitarian Studies, 4 – 8 February 2009, Groningen, The Netherlands.

Öztürk, Mustafa. (2006). “*Türk İltica Sistemi*”. Power Point Sunumu, İstanbul, Haziran 24-25.

Ozteke, Ugur.(2008). “Mültecilere Kaş Yapalım Derken”. *Memleket*. 8 Şubat 2008.

Söğütçü, Erkan. (2007). „ Afrikalı Mülteciler Türkçe Kursuna Akın Etti“. *Zaman*. 28 Nisan 2007.

Şefkat-Der,(2008), *Interview*, Konya, 5 September 2008.

Türkiye’de Mülteci hakları yeni dönemeçte, 20.06.2005. www.amnesty.org.tr/yeni

UAÖ (2008), *Yıllık Rapor: Türkiye*, 30 Mayıs 2008, www.amnesty.org.tr

UNHCR, (2007). *Non-European Asylum Seekers in Turkey at 2007. handout. Ankara. December 2007*

UNHCR, (2007a). *Non-European Applicants Concerned by UNHCR as of 31 December 2007.*

UNHCR, (August 2008). *Cumulative acceptances in 2008 according to country of origin and resettlement countries.* 31 August 2008.

UNHCR, 2008, *How can you work in Turkey?* A leaflet guide for asylum seekers, May.

UNHCR,(2008a).*Statistics on “Cumulative Departures in 2008 according to country of origin and resettlement countries.* 31 August 2008.

USCRI (2008). *World Refugee Survey: Turkey Report, 2008,* Available at: www.uscri.org

UNHCR (2008), *Interview,* Ankara, September 2008.